

А. І. Загарій

**УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКЕ ТОРГОВО-ЕКОНОМІЧНЕ
СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС ПРЕЗИДЕНТСТВА
Л. Д. КУЧМИ**

На протязі всього періоду незалежного існування України її економічні стосунки з Російською Федерацією відігравали надзвичайно важливу роль в процесі власного державотворення. Роль президента як голови держави в цьому процесі є однією з головних, адже саме від нього багато в чому залежить клімат міждержавних стосунків, їх характер та ефективність.

В зв'язку з цим задачею даної роботи став аналіз розвитку торгово-економічних відносин України та Російської Федерації під час першого та другого термінів президентства Л. Д. Кучми в період з 1994 по 2004 роки.

Проблематиці українсько-російських економічних відносин присвячена велика кількість наукових робіт та публіцистичного матеріалу. В першу чергу необхідно виділити монографії Національного інституту українсько-російських відносин (НІУРВ), які висвітлюють розвиток міждержавного економічного співробітництва в 1990-х роках [1]. Значний вклад в дослідження даної проблематики внесли українські науковці А. Мазаракі [2], А. Сухоруков [3], С. Давиденко [4] та інші.

Науковий інтерес до зазначеної теми демонстрували і російські дослідники Ю. Сурков [5], А. Гушер [6], Л. Косикова [7] та другі.

Незважаючи на наукову цінність робіт вищевказаних авторів, нерозкритим залишилося питання порівняльного аналізу двостороннього співробітництва за часів першої (1994–1999) та другої (1999–2004) каденції президентства Л. Д. Кучми.

Перший термін повноважень Президента України Л. Д. Кучми розпочався після його перемоги в другому турі президентських виборів 10 липня 1994 року над Л. М. Кравчуком. Важке економічне становище в державі, зубожіння населення, високий рівень інфляції, нестача енергоресурсів та ряд інших об'єктивних причин змушують нового президента України до встановлення більш активних та ефективних відносин з Російською Федерацією. Тим більше, що думка про необхідність більш тісних економічних зв'язків знаходить підтримку як

серед більшості населення України, так і серед представників наукових кіл [8; 75]. На практиці це проявляється в тому, що між двома державами з літа 1994 року починається активне зближення за багатьма напрямками, в тому числі і за економічним.

До здобутків 1995–1996 років необхідно віднести вирішення проблеми Чорноморського флоту, створення українсько-російської комісії зі співробітництва та збільшення взаємного товарообігу.

Встановлення загальноприйнятих в світовій торгівлі принципів ведення міждержавної торгівлі, зняття ряду обмежень, покращення зовнішньоторговельного законодавства, лібералізація економік приводить до активізації зовнішньоекономічної торгівлі України і збільшення показників експорту її товарів російський ринок в перші два роки президентства Л. Д. Кучми. Так, якщо в 1994 році об'єм експорту дорівнював 4656,8 млн дол. США [9, с. 352], то в 1995 — 5697,7 [10, с. 325] і 5527,7 в 1996 [10, с. 325].

Ще більше в зазначений період ростуть показники загального об'єму товарообороту, в першу чергу за рахунок суттєвого збільшення об'ємів імпортованої з Росії продукції. Якщо в 1994 році об'єм товарообігу складав 11006,2 млн дол. США [9, с. 352], в 1995 — 13947 млн [10, с. 325], то в 1996 — 14213,8 млн дол. США [10, с. 325].

Таким чином, ми можемо констатувати, що в перші два роки каденції Л. Д. Кучми сподівання прибічників більш тісних економічних відносин України з Росією певною мірою справдилися. Загальний об'єм товарообороту між двома державами з 1994 по 1996 роки збільшився на 3207,6 млн дол. США або в 1,42 рази. Водночас необхідно зазначити, що у вказаний період російський імпорт в Україну збільшився в 1,37 разу, а український експорт лише в 1,18 разу, що додатковим тягарем лягало на державний бюджет.

Як показав подальший розвиток подій, збільшення загального об'єму товарообігу в 1995–1996 роках не стало системним, а було скоріше виключенням з правил. Дані Державного комітету статистики за 1997–1999 роки знову демонструють, що об'єми українського експорту та загальні об'єми товарообігу різко знижуються. В 1997 році Україна експортувала до Росії

товарів на суму 3723,0 млн дол. США [11, с. 289], на 2905,5 в 1998-му [11, с. 289] та на 2396,4 в 1999-му [12, с. 297]. Дані загальних об'ємів товарообігу в зазначені роки наступні: 1997 рік — 11560,9 млн дол. США, 1998-му — 9969,8 млн, 1999-му — 7988,6 млн дол. США [13].

Таким чином, ми можемо відзначити, що перші п'ять років президентства Л. Д Кучми не відзначилися обіцяною та очікуваною активізацією українсько-російського економічного співробітництва. Більш того, відбулося його значне зниження. В період з 1994 по 1999 роки об'єм експорту українських товарів до Російської Федерації зменшився з 4656,8 млн дол. США до 2396,4 млн дол. США, тобто в два рази. Загальний об'єм товарообігу зменшився з 11006,2 млн дол. США до 7988,6 млн або в 1,3 разу.

Песимізму українській стороні додавав і той факт, що зменшення об'ємів її експорту у порівнянні з російським імпортом відбулося в значно більшій мірі. По відношенню до показників 1994 року об'єми російського імпорту в 1999 році склали 88 відсотків, в той час як об'єми українського експорту за цими ж показниками склали усього лише 51,4 відсотка.

Однак, незважаючи на це, Російська Федерація продовжувала залишатися найбільшим торговим партнером України. У той же час, аналіз динаміки зовнішньоторговельних відносин України й Росії в період з 1996 по 1999 рр. дозволяє зробити висновок про постійне зменшення питомої ваги Росії в загальному обсязі українського товарообміну з 45 до 34,5 %, у тому числі й у сфері експорту — з 38,7 до 20,7 %.

На думку науковців, головними причинами падіння об'ємів двосторонньої торгівлі в 1994–1999 роках, як і в попередніх, були загальний кризовий стан двох економік, нестабільність валют двох держав, переорієнтація експортних потужностей на ринки третіх країн, створення замкнутих циклів виробництва, взаємні торгові обмеження, зменшення платоспроможності суб'єктів господарювання, невисока конкурентоздатність великої частини національної продукції на ринках один одного та ін. Негативно впливав на розвиток співробітництва і ряд неекономічних факторів, серед яких політизація економічних питань та упереджене ставлення великої частини російської еліти до факту суверенітету України.

Не змінилася суттєво за 1994–1999 роки і структура взаємної торгівлі. Традиційно головними товарами українського експорту на ринок північно-східного сусіда були продукція металургії (біля 13 % загального українського експорту до РФ), машинобудування (біля 18 %), хімічної промисловості (біля 9 %) та харчової (біля 11 %). Росія в зазначений в основному постачала в Україну енергоресурси (3/4 від структури загального російського імпорту), а також продукцію машинобудівної, гірничорудної, хімічної та металургійної промисловості [14].

Не вдалося Л. Д. Кучмі під час своєї першої каденції вирішити проблеми постійно зростаючого від'ємного українського сальдо в двосторонній торгівлі, надзвичайно високого ступеню залежності від російських енергоносіїв (ціна, об'єми та терміни постачання яких давали можливість для тиску на керівництво України з боку Росії) та перманентного українського боргу за них.

Замість обіцяної конструктивної співпраці, в економічних відносинах між двома колишніми радянськими республіками спостерігається стагнація. Більш того, в них переважають відцентрові та конфліктоутворюючі тенденції. Керівництво двох країн визначальними чинниками своєї економічної політики робить протекціонізм, меркантилізм, квотування імпорту, завищення тарифів та орієнтацію на швидке досягнення результату. У зв'язку з цим колишні партнери стають на міжнародному ринку конкурентами, особливо в військовій, металургійній та сільськогосподарській галузях. Практично не виконуються Угода про створення зони вільної торгівлі та Програма економічного співробітництва на 1998–2007 рр.

Позитивом на цьому фоні можна вважати той факт, що український експорт до Росії був більш диверсифікованим, аніж російський імпорт, та мав більший ступінь обробки.

Незважаючи на значне погіршення міждержавного партнерства в попередні п'ять років, друга каденція президента України Л. Д. Кучми, яка розпочалася після його перемоги у другому турі виборів 14 листопада 1999 року, знову розпочинається з обіцянок про стратегічне партнерство з Росією [15]. Більш того, свій перший закордонний візит після переобрання на пост президента Л. Д. Кучма здійснює саме до Москви.

2000 рік відкриває принципово нову сторінку у взаємовідносинах двох держав. З цього року загальний товарообіг між двома державами починає перманентно зростати. Якщо в 2000 році він досяг позначки у 9340,5 млн дол. США, що дорівнювало 117 % від об'ємів попереднього року, то в 2004 році, коли збігав термін другого строку повноважень президента України Л. Д. Кучми, цей показник досяг відмітки у 18014,1 млн дол. США [16, с. 248]. У порівнянні з 1999 роком загальний об'єм товарообігу зріс на 225 %, або більше ніж у 2,2 рази.

Причини суттєвого збільшення взаємного товарообігу в 2000–2004 роках науковці пояснюють наступними факторами: 1) прихід до влади в Росії нового керівництва, здатного до більш послідовної та прагматичної політики по відношенню до України; 2) погіршення стосунків України з Заходом і відповідна активізація російського напрямку української зовнішньої політики; 3) низька результативність політики Києва зі створення на теренах колишнього СРСР регіональних об'єднань без Москви; 4) збільшення ризику втрати Україною своєї монопольної ролі в транзиті російського газу до Європи у зв'язку з будівництвом Росією альтернативних газопроводів; 5) проведення в Україні великої приватизації, що створило умови для проникнення російського бізнесу на український ринок; 6) зменшення серед представників української політичної еліти побоювань неоімперських намірів Росії стосовно України [17].

Крім вищезазначених факторів, важливою причиною покращення показників взаємної торгівлі став економічний ріст в двох державах [18, с. 45].

Таблиця 1

**Динаміка росту ВВП в Україні та Росії
(у відсотках до попереднього року)**

рік країна	2000	2001	2002	2003	2004
Україна	5,9	9,2	5,2	9,6	12,1
Росія	10,0	5,1	4,7	7,3	7,2

Як вже зазначалося вище, 2000 рік суттєво змінив характер українсько-російських відносин. Прихід до влади в Росії В. В. Путіна, лідера, здатного до більш твердої та послідовної політики, аніж Б. М. Єльцин, та одночасне ускладнення відно-

син Л. Д. Кучми з Заходом через «касетний» скандал, змушують останнього до значної активізації двосторонніх відносин з північно-східним сусідом.

З початком 2000-х років змінюється не лише активність партнерства, а також його форма і зміст. Користуючись певною дестабілізацією внутрішньополітичного життя в Україні, пов'язаного з розповсюдженою інформацією про начебто причетність Л. Д. Кучми до зникнення журналіста Г. Гонгадзе, російська сторона починає виступати при вирішенні спірних питань з Києвом з позиції сили. Більше того, вирішення деяких економічних питань напряду пов'язувалося з політичними моментами. Так, зняття торгівельних обмежень щодо українських товарів Росія бачила можливим лише після приєднання України до Митного союзу, а вирішення питання про український борг — через передачу російській стороні акцій найбільш рентабельних українських підприємств.

Тим не менш, на початку XXI століття сторони демонструють бажання до активної співпраці. Значно зростає кількість двосторонніх зустрічей на різних рівнях. Лише в 2000 році лідери двох держав зустрілися вісім раз. В наступні роки кількість зустрічей зростає і наближається до десяти.

Крім суттєвого збільшення кількості зустрічей перших осіб держав, знаковою подією 2001 року стало призначення 21 травня Надзвичайним та повноважним послом Російської Федерації в Україні колишнього прем'єр-міністра та экс-голови Ради директорів РАО «Газпром» В. С. Черномирдіна. На думку аналітиків, дане призначення мало символізувати укріплення зв'язків між російським монополістом РАО «Газпром» та президентом України Л. Д. Кучмою, а також сприяти збільшенню впливу російської сторони в особі В. С. Черномирдіна на останнього [19].

В деякій мірі сподівання російської сторони на розширення співпраці в енергетичній сфері виправдалися. В серпні 2001 року відновлюється паралельна робота енергосистем України та Росії, а 9 червня 2002-го президенти двох країн підписують заяву про стратегічне співробітництво в газовій галузі. В документі передбачалося створення спільного підприємства (консорціуму) з управління газотранспортною системою України.

Активізація та прагматизація відносин дозволяє вирішити деякі з застарілих проблем, особливо в енергетичній сфері. Зна-

чно зростають обсяги імпорту російської нафти на українські нафтопереробні заводи. Якщо в 1999 році до України імпортувалося шість мільйонів тон російської нафти, то в 2004 році її об'єми перевищили 20 мільйонів тон [20].

Логічним результатом активізації двосторонніх відносин стало підписання ряду важливих документів стосовно економічної співпраці. В першу чергу це Програма прикордонного та регіонального співробітництва, Меморандум про принципи невикористання спеціальних мір відносно імпорту товарів, які походять з митної території сторін, а також угода про створення Єдиного економічного простору між Росією, Україною, Білоруссю та Казахстаном.

В результаті проведення в 2002 році Року України в Росії, а в 2003 — року Росії в Україні, збільшує свою присутність на вітчизняному ринку приватний російський капітал. За даними московських джерел, під російський контроль перейшов ряд українських підприємств. «Лукойл» і «ТНК» стали власниками Одеського і Лисичанського нафтопереробних заводів, партнер «ТНК» «Альфа-Еко» придбав «Суминафтопродукт» і «Хмельницькнафтопродукт», «Русский алюминий» став хазяїном Миколаївського глиноземного заводу, Запорізький алюмінієвий комбінат придбано «Автоваз-Инвестом». Компанія «Лукойл» придбала хімічний концерн «Оріана». Блокуючий пакет акцій компанії «Росава», одного з виробників шин на Україні, був проданий російському шинному холдингу «Амтел». «Газпром» став власником одного з найбільших хімічних підприємств України — компанії «Рівнеазот».

Високою є активність російських інвесторів у харчовій і парфюмерно-косметичній галузях. Активно працює тут «Альфа-Еко», яка на території України володіє двома цукровими заводами, а російський косметичний концерн «Калина» придбав парфюмерно-косметичний комбінат у Миколаєві [21].

Підводячи підсумки другої каденції президентства Л. Д Кучми, можна зазначити, що активізація Москви та певна поступливість Києва з деяких питань (створення газотранспортного консорціуму, ратифікація Верховною Радою угоди про створення ЄЄП, надання російській стороні нафтопроводу Одеса — Броди для реверсного використання та ін.) дали економічний

ефект і привели до збільшення взаємного товарообігу в зазначений період, про що зазначалося вище.

Росія, як і в попередні роки, продовжувала залишатися основним економічним партнером України. Її частка в українському експорті в 2004 році склала 18,0 відсотків, а частка в українському імпорті — 37,8 відсотків. В той же час частка України в російському експорті склала 5,9 відсотків, а частка в імпорті — 8,1 відсотків [22, с. 94]. Таким чином, ми бачимо, що наприкінці останнього року президентства Л. Д. Кучми Україна в значно більшій мірі залежала від російського ринку, аніж Росія від українського. Як і в попередні роки, доступ вітчизняних товарів на ринок північно-східного сусіда залишається важливою передумовою поступального розвитку економіки України.

Проведена в попередні роки робота дозволила покращити структуру взаємного товарообігу, в якому збільшилася вага продукції з більш високою доданою вартістю. Так, в українському експорті до Російської Федерації доля продукції металургійної галузі виросла до 30 відсотків, продукції машинобудування до 26, продовольчої продукції до 17,6 і продукції хімічної промисловості до 14,1 відсотків [20].

Російський імпорнт до України в 2004 році склався в першу чергу з мінеральних продуктів (нафта, газ, пальне) — 66 відсотків та продукції машинобудування — 15 відсотків. Саме в експорті продукції машинобудування російській стороні вдалося досягти суттєвих успіхів. Експорт машин, обладнання та транспортних засобів збільшився на 49 відсотків до 1,8 млрд дол. США. Продукція для атомних станцій та засобів наземного транспорту досягла в даній товарній групі відмітки у 47 відсотків та 27 відсотків, відповідно [23].

Таким чином, підводячи підсумки, ми можемо відзначити, що в період з 1994 по 2004 роки Росія була головним економічним партнером України. Ринок північно-східного сусіда був найбільшим споживачем товарів традиційного українського експорту: продукції металургії, хімічної промисловості, сільськогосподарської галузі. В свою чергу Росія традиційно постачала в Україну енергоносії, ядерне паливо, продукцію машинобудування.

Однак, попри першу схожість характеру торгово-економічного партнерства двох країн під час першого та другого

термінів президентства Л. Д. Кучми, між ними є суттєві відмінності. Відносини двох держав в період з 1994 по 1999 роки розвиваються на фоні економічної кризи та подальшого становлення інститутів державності в Росії та особливо в Україні. Невирішеність багатьох питань (розподіл Чорноморського флоту, проблема Криму та Севастополю, розподіл закордонного майна СРСР, українські борги за російські енергоносії та ін.) негативним чином впливають на клімат двостороннього економічного співробітництва та призводять до суттєвого падіння загального об'єму товарообігу.

Характерною рисою відносин України з Росією в цей період стають відцентрові тенденції та прагнення вітчизняної політичної еліти до виходу з під впливу Москви. Саме цим можна пояснити відмову українського керівництва від повноцінного членства в СНД, а також небажання підписувати угоди про створення митного та платіжного союзів.

Під час другого терміну президентства Л. Д. Кучми характер економічної взаємодії України з Росією змінюється. Поступовий вихід з кризового стану двох держав, прихід до влади в Росії нового, більш авторитарного керівництва, з одночасним послабленням міжнародних позицій української владної еліти, а також зміцнення великого російського бізнесу, привели до суттєвої активізації торгово-економічного співробітництва.

Перехід під контроль російських бізнес-еліт стратегічно важливих підприємств України, активізація Москви та готовність офіційного Києва до певних поступок сприяють тому, що наприкінці 2004 року (останній рік президентства Л. Д. Кучми) російський фактор стає визначальним при вирішенні багатьох економічних і політичних задач в Україні. В зазначений період відбувається ствердження російського вектору української зовнішньої політики як основного.

Таким чином, ми бачимо, що десятилітній період президентства Л. Д. Кучми характеризувався як значним занепадом українсько-російського співробітництва, так і суттєвим його покращенням. Однак ні під час першої каденції, ні під час другої сторонам так і не вдалося вирішити ряд принципових гео економічних питань та відійти від практики їх політизації. Невирішені питання двостороннього співробітництва органічно

переходять у спадок новій українській владі, котра була сформована після подій «помаранчевої революції».

Джерела та література

1. Українсько-російські відносини: економічний аспект / [Пирожков С. І., Губський Б. В., Сухоруков А. І. та ін.]. — К.: 1999. — 104 с.
2. Мазаракі А. За спільності мотивів стратегічного партнерства. Економічні відносини України з Російською Федерацією / А. Мазаракі, В. Юхименко // Політика і час. — 2002. — № 6. — С. 3–11.
3. Сухоруков А. Вплив російської кризи на економіку України. Основні причини фінансової та соціально-політичної кризи у Росії / А. Сухоруков, С. Воробьев // Економіка, фінанси, право. — 1998. — № 10. — С. 3–6.
4. Давиденко С. Особливості зовнішньоторговельного співробітництва України та Російської Федерації / Давиденко С. // Стратегічна панорама. — 2008. — № 3–4. — С. 92–97.
5. Сурков Ю. Юго-западный сосед и партнер России — Украина / Сурков Ю. // Внешняя торговля. — 1993. — № 11. — С. 16–19.
6. Гушер А. Российско-украинские отношения: экономический и политический аспект. Аналитический доклад [Электронный ресурс]: / Гушер А./ Русское общество. 2006. — № 6. — 24 марта. — Режим доступа: <http://www.rusidea.ru/?part=65&id=408>.
7. Косикова Л. С. Производственное сотрудничество России с Украиной: тенденции и противоречия / Косикова Л. С. // Российский экономический журнал. — 2002. — № 2. — С. 70–85.
8. Кремень В. Украинско-российские отношения: сущность и перспективы. Материалы круглого стола «Украина и Россия в новом геополитическом пространстве». — К.: Ассоциация «Україно», 1995. — 180 с.
9. Статистичний щорічник України за 1995 рік / Держкомстат України. — К.: Техніка, 1996.
10. Статистичний щорічник України за 1996 рік / Держкомстат України. — К.: Укр. енциклопедія, 1997.
11. Статистичний щорічник України за 1998 рік / Держкомстат України. — К.:Техніка, 1998.
12. Статистичний щорічник України за 1999 рік / Держкомстат України. — К.:Техніка, 2000.
13. Розраховано автором за даними Статистичного щорічника України за 1998 та 1999 роки.
14. Україна — Росія: проблеми економічної взаємодії [Електронний ресурс] / [Пирожков С. І., Сухоруков А. І., Бурмістров М. П. та ін.] — Режим доступу: http://www.niurr.gov.ua/ukr/econom/vzaem/rozdil_2-1.htm.

15. Передвиборча програма кандидата у президенти України Кучми Леоніда Даниловича [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp1999/webproc0>.
16. Розраховано автором за даними Статистичного щорічника України за 2006 рік. — К.: Консультант, 2007.
17. Мошес А. Современное состояние и перспективы российско-украинских отношений [Электронный ресурс]: доклады науч.-практ. семинара, 25 мая 2001 г. / Центр постсов. исследований и кафедра междунар. отнош. и внеш. политики России МГИМО (У) МИД России. — М.: Инст-т соц. систем МГУ им. М. В. Ломоносова, 2001. — Режим доступа: <http://www.niiss.ru/07.shtml>
18. Павлов К. Проблемы и перспективы развития экономического сотрудничества между Россией и Украиной / Павлов К., Растворцева С., Ляшенко В. // Економіка промисловості. — 2009. — № 2(45). — С. 47–56.
19. Итоги с Владимиром Путиным: внешняя политика. Часть 1. Россия на постсоветском пространстве [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.apn.ru/library/article19832.htm>.
20. Чалый В. Сотрудничество Украины и России в экономической сфере: почему не сбылись прогнозы В. Черномырдина? [Электронный ресурс] / Чалый В. — Режим доступа: http://www.uceps.org/ukr/article.php?news_id=470.
21. Российская векторность украинского развития [Электронный ресурс]: Бюллетень СИАЦ № 022. — http://siac.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=438&Itemid=44.
22. Давиденко С. Особливості зовнішньоторговельного співробітництва України та Російської Федерації / Давиденко С. // Стратегічна панорама. — 2008. — № 3–4. — С. 92–97.
23. За інформацією торгово-промислової палати Російської Федерації [Електронний ресурс]: <http://www.tpprf.ru/ru/activities/relations/cis/cis/countries/Ukraine/info/>

Анотації

Загарий А. И. Украинско-российское торгово-экономическое сотрудничество во время президентства Л. Д. Кучмы.

В статье рассматриваются основные аспекты украинско-российского торгово-экономического сотрудничества во время первого и второго сроков президентства Л. Д. Кучмы. Основное внимание уделено основным достижениям и проблемам вышеуказанных отношений между Украиной и Россией.

Zagariy A. I. Ukrainian-Russian commercial and economical collaboration during presidency of L. D. Kuchma.

In the article aspects of Ukrainian-Russian commercial collaboration during the first and the second terms of presidency of L. D. Kuchma are reviewed. The main attention was devoted to the principal achievements and problems in relations between Ukraine and Russia.

М. А. Заєць, Д. В. Кіосак

**МАТЕРІАЛИ ДО ПЕРЕДІСТОРІЇ смт. ЦЕБРИКОВЕ
(ГОФНУНГСТАЛЬ)**

Ділянка широкої долини р. Малий Куяльник поблизу впадіння Фрайбурзької балки (біля сучасного смт. Цебрикове) видається перспективним регіоном для виявлення археологічних пам'яток. Долина тут має трапецієподібну у перетині форму з широкими (100–400 м) заплавами, розвинутими по обох берегах ріки. Річище помірно звивисте, досить широке. По обох берегах до р. Малий Куяльник впадають численні широкі, глибокі та довгі яри та балки, утворюючи терасоподібні уступи («миси»), зручні для передісторичного мешкання. Незважаючи на зручне географічне розташування та довгу історію вивчення, досі пам'яток археології тут було виявлено непропорційно мало. Ця робота присвячена реконструкції послідовності епізодів давнього мешкання в районі смт. Цебрикове та особливостям використання території в різні періоди передісторичної доби на прикладі цього мікрорегіону.

Перша згадка про археологічні роботи в цьому районі міститься у рукописі археологічної карти Херсонської губернії, складеної на початку ХХ ст. В. І. Гошкевичем. За ним, неподалік від Цебрикова, поблизу кургану були знайдені бронзовий наконечник стріли, фрагменти орнаментованого посуду та горщик з мідним ножиком всередині. Коли було розкопано сам курган, там містилися розмаїті мідні та залізні вироби. І досі в 1 км на південь від селища на лівому березі Малиго Куяльника у заплаві стоїть курган, розритий «глухою траншеєю» — методом, притаманним позаминулому сторіччю.

Вчитель місцевої школи Г. Г. Маузер знайшов ногайське кладовище, яке розкопувалося 1905 р. Поруч було і «поселення», в ході розкопок якого виявлено дві ями циліндричної фор-